

TASVIRIY SAN'AT MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KOMPOZITSIYA TUZISHGA O'RGATISHNING O'RNI

O'zbekiston Finlandiya pedagogika instituti
San'atshunoslik fakulteti Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası
assistenti Xasanova Marjona Amirovna

Umumiy ta'lim maktab o'quvchilarni kompozitsiya tuzishga o'rgatish ko'pincha tasviriy san'at mashg'ulotlarining rasm chizish va naqqoshlikka doir mavzulari orqali amalga oshiriladi. Chunki har qanday kompozitsiya ham chizmalar, tasvirlar, eskizlarga asoslanadi. Bularni tayyorlash uchun albatta ko'p bora mashqlar bajarish tavsiya qilinadi. Har bitta loyihaning natijasi biror bir kompozitsiya yoki buyumning yuzaga kelishi bilan bog'liq bo'ladi.

Masalan biror narsaning tasvirini bajarishga kirishishdan avval uning barcha xususiyatlari ya'ni tuzulishi, rangi qanday materialdan yasalganligini o'rganilib tahlil qilinadi shunga oid kichik qalamchizgilar yoki edyudlar bajarish muhimdir, bu esa loyihadagi kompozitsiyaning mukammalligini va benuqson bo'lishini ta'minlaydi. Bundan chiqdi tasviriy san'atning barcha turida amalga oshiriladigan loyihalar maxsus tayyorgarliksiz bajarilishi ma'qul bo'lmaydi.

Asosan naqqoshlik san'atida birorta buyumni naqshlash maqsad qilingan bo'lsa, avvalo mazkur buyumning chizma loyihasi bajariladi va shunga asosan yasaladi, loyihada uning to'liq o'lchamlari, katta kichik mashtablari ko'rsatiladi.

Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilari bilan olib boriladigan tasviriy faoliyatga o'rgatish mashg'ulotlarida tasviriy san'atning barcha turlarida loyihalar amalga oshiriladi. Masalan qurish yasash ishlari mashg'ulotlarida bolalar qo'lidagi turli shakldagi materiallardan bino va ko'prik, mashina va har xil buyumlar yasashni mashq qilishadi bu esa ulardagi konstruktorlikka o'rgatishning maqsadli eng qulay usullaridan biri hisoblanadi.

Birorta predmetni chizish yoki yasash uchun albatta u bilan oldindan tanishish yoki kuzatib chiqish, uning shakli, katta-kichikligini, qismlaming joylashishi, rangini bilish kerak bo'ladi. Bu jarayonda ko'rish, sezish, qo'l harakatlari ishtirok etmay qolmaydi. Bolalar predmet va hodisalarni kuzatish va ko'rib chiqish jarayonida predmetni katta-kichik guruhlariga bo'lib, uning shaklini o'zgartirib, rangini turli-tumanligi bilan tasvirlaydilar.

Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda fikr yuritish operatsiyalari (tahlil, sintez, taqqoslash umumlashtirish)ning rivojlanishiga imkon beradi, bu, o'z navbatida, bolaning oqilona o'sishiga olib keladi. Yuqorida keltirilgan fikr va mulohazalar tasviriy faoliyatning bolalar ijodiyotidagi ahamiyati haqida ma'lumot beradigan bo'lsa, unda maktab mashg'ulotlaridagi holati quyidagi ko'rsatkichlarga ega.

Maktab tasviriy san'at mashg'ulotlari quyudagi beshta turda olib boriladi. Har bir turga doir fan dasturiga mos ravishda mavzular kiritiladi.

Tasviriy san'at mashg'ulotlarining loyihalash jaryoni bilan uzviy bog'liq tomonlarini ko'rib chiqamiz.

Narsaning o'ziga qarab rasm chizish – tasviriy san'atning bu mashg'ulot turida yosh ijodkor uchun juda keng imkoniyatlar mavjud, chunki qo'yilma sifatidagi narsa va buyumlarning barcha belgilari ko'z o'ngingizda yaqqol namoyon bo'lib turadi. Uni xohlasangiz bir necha bora qismlarni o'zaro solishtirib tahlil qiladi, tuzilishini va rangini o'rganadi.

Shuning uchun ham bu mashg'ulotning har tomonlama afzalliklari yuqori. Bu mashqda loyihalashning belgilari qayerda-bu yuzaga joylashtirish (komponovka), kombinatsiya va kompozitsiyaga asoslanib narsalarning barcha nisbatlarini hisobga olib konstruktiv qurish, perspektiva tamoyillaridan boshlab, tanlanayotgan rang gammasi, tusni topish va umumlashtirishga qadar loyihalashning asosiy belgilari hisoblanadi. Mana shu amallar to'la to'kis bajarilgandan so'ngina kompozitsiya mukammallashadi va kafotlatli natijaga erishiladi.

Tematik kompozitsiya asosida ishlash - mavzuli kompozitsiyalar narsaning o'ziga qaqrab rasm ishlash mashqiga qaraganda birmuncha murakkab ko'rinishga ega jarayondir. Chunki bu mashg'ulotda har bir kompozitsiyada qatnashayotgan ob'ekt o'z tuzilishiga, shaxsiy element sifatlariga ega. Ana endi ularni bir-biri bilan bog'lash umumlashtirish uchun bajarilgan etyudlar, eskizlar, xomaki rasmlarning sifati va joylashuv o'rniga bo'g'liq. Mavzuga mos kompozitsiya ishlanmasi tomoshabinda chuqur taasurot qoldiradigan darajada bo'lishi loyihaning tugallanganligining belgisidir.

Amaliy bezak ishlari. - bu mashg'ulotning yuqoridagilardan farqi shundaki, o'quvchi aniq o'lchamlarga ega bo'lgan loyihani amalga oshiradi. Bezatiladigan yuzaning parametri aniq bo'lgandan so'ng, taqsim va qismlar shunga ko'ra ajratiladi. Taqsimlar yuzasiga umumiy kompozitsiyaning ma'lum bir qismi joylashtiriladi va simmetriyani saqlash uchun taqsimdagi bezak keying bo'laklarga takrorlanib tushiriladi va o'zaro bo'g'lanishdan so'ng yaxlit bir kompozitsiya hosil bo'ladi.

Amaliy mashg'ulotlarda o'quvchilarni loyihalashga o'rgatishda tasviriy san'at mashg'ulotlariga oid mana shunday ketma - ketlikda bajariladigan vazifalar muhim o'rinda turadi. Ijodiy ishlarning negizini puxta ishlangan loyihani amalga oshirish jarayoni tashkil qiladi.

Bundan xulosa shuki, har bir tasviriy san'at mashg'ulotida mavzuga doir rasm chizish faoliyati loyihalashga oid ishlarni amalga oshiradi. Bu esa o'quvchida keyingi vazifa va topshiriqlarni bajarish ko'nikma hamda malaka hosil qiladi.

Yangi loyihalar tuzib kompozitsiyalar yaratishda uning elementlari aylana, kvadrat, to'g'ri to'rtburchak ichiga naqsh chizishda shakllarning ritmik joylashtirishda qo'llanadigan kompozitsion qobiliyatni rivojlantirish, rang ko'rish qobiliyatini rivojlantirish, kontrast ranglarni o'z o'rnida ishlatishni o'rganadi.

Naqshning unchalik murakkab bo'lmagan o'simliksimon va geometrik elementlarini chizishni o'rganadi, ularda mo'yqalamning har xil raqamli turlarini ishlatishning texnik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tasviriy san'atning rangtasvir turiga mansub mazoikaning sodda ko'rinishi bo'lgan applikasiya mashg'iloti jarayonida o'quvchi rang va uning jilosi bilan tanishadi, mashq qiladi, shakl va predmetlarning tuzilishini o'rganadi. Ritm va simmetriya haqidagi tushunchalari kengayib borib ularni o'z mustaqil ijodida qo'llay oladi

O'quvchilar applikasiya loyihasini amalga oshirishda rang va uning uyg'unlashuvi bilan juda ko'p marta mashq qiladilar, ular ko'plab ranglar bilan ishlaganliklari uchun rang ketma ketligi va uyg'unlashuvini tezda idrok qiladilar. Rangni sezish, estetik go'zallikni sezishning eng ommabop shakli

bo'lib hisoblanadi. Bu orqali ularning rangshunoslik asoslaridan tushunchalarini kengayishiga yo'l ochib beriamiz va rang ko'rish ko'nikmalarini rivojlantiramiz, natijada biz o'quvchilarning estetik tarbiyasiga ham yetarli ijobiy ta'sir ko'rsatamiz.

Yuqori sinflarning tasviriy san'at mashg'ulotlarida inson qiyofasini chizishga oid mavzular kiritilgan. Bundan ko'zlangan maqsad o'quvchilarga portret janri tasviriy san'atning bir turi ekanligi haqida ma'lumot berish, eskiz va xomaki chizish va hajmni his etish, qalamtasvirda bajarilgan suratlardan foydalana bilish hamda hajmli kompozitsiya yaratish borasidagi bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishdan iborat.

Tasviriy san'atning tur va janrlari xilma - xil bo'lib, bu borada portret janri alohida o'ringa egadir. Rassom inson qiyofasi orqali o'zi tasvirlayotgan shaxsning ichki kechinmalarini, his – tuyg'ularini, uning kimligini, qanday kasb egasi ekanligini chizqilar va ranglar orqali ochib beradi. Portretlar ma'lum syujet asosida maishiy, tarixiy, afsonaviy –mifalogik yoki adabiy asar qahramoni obrazida bo'lishi mumkin. Portretlar shohona, psixologik, o'ta keskin xarakterli, avtoportret kabi turlarga bo'linadi. Bunday turdagi portretlarni chizish uchun turli ko'rinishdagi qalamchizgilar va etyudalarning bajarilishi kompozitsiya loyihasini amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tasviriy san'at darslarida loyihalashga o'rgatish, o'quvchilarning mustaqil ijodiy ishlar bajarishga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. S.Abdurasulov. *Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi T.*, “ Fan va texnologiya “ nashriyoti 2012 y
2. . B. Oripov. *Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi. N.*, 2001y
3. R.Hasanov. *Maktabda tasviriy san'at o'qitish metodikasi T.* “ILM ZIYO” 2005 y.
4. Sakulina N.P. *Rasm va applikasiya. M.* 1993. Y
5. Izbasarov Izzatilla, o'qituvchi Xasanova Marjona. “*Tasviriy san'at darslarida fraktal kompozitsiya tuzishning usullari ” uslubiy qo'llanma.* – Samarqand: SamDU 2020. – 70 bet
6. Khasanova Marjona Amirovna *The Significance of Fractal Art in Composition Education MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970 Middle European Scientific Bulletin, VOLUME 17 Oct 2021*
7. Khasanova Marjona Amirovna . *The Application of Fractal Art in the Teaching of Fine and Applied Arts in Higher Education International Journal on Integrated Education* Volume 4, Issue 10, Oct 2021 | 7
8. S.Mirzayev, I.Izbasarov *Dastgoxli akademik rangtasvir va kompozitsiya asoslari Usmon Nosir Media nashriyoti Namangan – 2022*

